85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том II

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том II

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ II

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение на проект №НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME II

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2069-2 (print)
ISBN 978-954-23-2070-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ II

МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, ПЛАНИРАНЕ, МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА, БИЗНЕС ИНФОРМАТИКА

МЕЖДУНАРОДНАТА ПРОИЗВОДСТВЕНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
В СЪВРЕМЕННИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕН БИЗНЕС
Проф. д.ик.н. Таня Горчева 7

INTEGRATION PROCESSES IN INTERNATIONAL BUSINESS: DIAGNOSIS
OF PREREQUISITES, PARAMETRIZATION AND SIMULATION
D. Sc. Econ., Professor, Illya Khadzhynov, D. Sc. Econ., Professor, Maryna Savchenko
Docent, PhD in Economics, Mariia Shkurat 16

ТЕРИТОРИАЛНИ ПРОПОРЦИИ, ДИСПРОПОРЦИИ… КОХЕЗИЯ?
(ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ)
Проф. д-р Веселин Бояджиев 25

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ЧОВЕШКИТЕ
РЕСУРСИ В КОНТЕКСТА НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
Гл. ас. д-р Весела Петрова, Доц. д-р Боряна Трифонова,
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова, **Проф. д-р Емил Димов** 34

ГРАДЪТ - ИКОНОМИЧЕСКИ КАТАЛИЗАТОР
ЗА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНА
Проф. д-р Константин Калинков 43

ПОЛИТИКИ (НЕ)ОСНОВАНИ НА ДОКАЗАТЕЛСТВА
Проф. д-р Маргарита Богданова 51

КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА СИСТЕМНИ СТРАТЕГИЧЕСКИ ОБРАТИ
Проф. д-р Никола Янков 59

INSTITUTIONAL CHANGES IN THE PUBLIC ADMINISTRATION
OF AGRICULTURE TO INFLUENCE UKRAINIAN AGRO – EXPORTS
Assoc. Prof. Oksana Kiforenko, PhD 66

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
КОМПЕТЕНЦИЙ БЕЛОРУССКИХ МЕНЕДЖЕРОВ
Доктор экономических наук, профессор Наталья Маковская 74

ПРОБЛЕМЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
Профессор, доктор экономических наук Вардан Бостанджян,
Кандидат экономических наук, д-р Армине Захарян, **Юлиана Акобян** 80

СЪВРЕМЕННИ МАРКЕТИНГОВИ АСПЕКТИ НА ПАЗАРА
НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Ваня Григорова ……..…….. 91

РОЛЯТА НА ОРГАНИЗАЦИОННАТА КУЛТУРА
ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Корнелия Тодорова ……..……..…….…….. 100

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
КАТО ФАКТОР НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ЕФЕКТИВНОСТТА
НА НОВА ПАРАДИГМА НА ИНДУСТРИАЛНОТО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Александър Александрович Сергеев …..……...…….……. 108

ОРГАНИЗАЦИОННИ ПРОЦЕСИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Анатолий Асенов …...…….…..……. 116

ПРОФЕСИОНАЛНО ПРЕГРЯВАНЕ И МОБИНГ
В ДИГИТАЛНА РАБОТНА СРЕДА
Доц. д-р Венета Христова …….……..……. 124

БИЗНЕС МОДЕЛИ И ТЕНДЕНЦИИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ
Доц. д-р Веселин Попов, Доц. д-р Петя Емилова ……..……. 132

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ИНФЛУЕНСЪР МАРКЕТИНАГА В БИЗНЕСА
Доц. д-р Виржиния Иванова …….……. 139

ВЪЗДЕЙСТВИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ С УСЛУГИ НА БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Галина Захариева …….……. 147

ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ – КЛЮЧОВ ФАКТОР
ЗА ЕФЕКТИВНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОМЯНАТА
Доц. д-р Георги Кондев ……..…….……. 155

ВЛИЯНИЕ НА TQM И ВЪНШНИТЕ РИСКОВЕ
ВЪРХУ ПРОЦЕСИТЕ СВЪРЗАНИ С УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОМЯНАТА В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Доц. д-р Георги Кондев, Докторант Ирена Михайлова …….……..……. 164

ЕКОИНОВАЦИИ И РЕСУРСНА ЕФЕКТИВНОСТ
Доц. д-р Дафина Донева …..……. 172

ЕТИКА И ЕТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА –
МОДЕЛИ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Евелина Парашкевова, Докторант Изабела Йонкова …….……. 179

МОДЕЛИРАНЕ НА ЕКСПОРТНАТА ПАЗАРНА ОРИЕНТАЦИЯ
Доц. д-р Здравко Любенов ……..……. 187

ВЛИЯНИЕ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19
ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ НАГЛАСИ И НАВИЦИТЕ
ПРИ ПОТРЕБЯВАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИ ПРОДУКТИ
Доц. д-р Иван Марчевски, Ас. д-р Криста Нейкова ……..……. 191

РЕЦЕСИЯТА ПОРОДЕНА ОТ COVID-19 И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ
ЗА ПРОМЕНИ В БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Людмил Несторов ……..……. 199

РЕКЛАМНИТЕ АГЕНЦИИ В КОМУНИКАЦИОННИЯ ПРОЦЕС
Доц. д-р Пенка Горанова ……...…….……. 210

ЕФЕКТЪТ НА РОЗЕНТАЛ – КОНТРОЛНИ И УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Доц. д-р Ирена Емилова ……...…….……. 218

ДИГИТАЛНАТА ЕКОСИСТЕМА – ТЕХНОЛОГИИ И БИЗНЕС МОДЕЛИ
Доц. д-р Петя Емилова, Доц. д-р Веселин Попов ……...……...……. 227

РАЗБИРАНЕ ЗА РОЛЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
В ПОСТИГАНЕТО НА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Румяна Златева ……..……. 234

НАМАЛЯВАНЕ НА РАСТЕЖА И ДЕСТАБИЛИЗИРАЩИ
ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID-19 ВЪРХУ
ГЛОБАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Румяна Златева, Доц. д-р Али Балканли ……..……. 241

ТЕОРЕТИЧНИ И ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ НА КОМУНИКАЦИОННАТА
ПОЛИТИКА НА ТЪРГОВСКАТА СТРУКТУРА
Доц. д-р Христина Михалева, Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..……. 250

МЯСТО И СЪДЪРЖАНИЕ НА ПРОЦЕСА ЗА УПРАВЛЕНИЕ
НА ПРОЕКТИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ОСТАНАЛИТЕ ПРОЦЕСИ
Доц. д-р Христо Сирашки ……..…… 259

УПРАВЛЕНИЕ НА ИНОВАЦИИТЕ В ИНДУСТРИАЛНОТО
ПРЕДПРИЯТИЕ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Гл. ас. д-р Бориславa Гълъбова ……..……..…… 266

ДИФУЗИЯТА НА ИНОВАЦИИ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Даниела Илиева ……..……...…. 276

АЛГОРИТЪМ ЗА ФИНАНСОВО УПРАВЛЕНИЕ
В ОБРАЗОВАТЕЛНА ИНСТИТУЦИЯ
Гл. ас. д-р Деница Загорчева ……....…. 284

УПРАВЛЕНИЕ НА КАРИЕРАТА –
ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Гл. ас. д-р Десислава Алексиева ……....…. 292

УПРАВЛЕНИЕ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО В ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Елена Йорданова ……..…..… 298

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПЛАНИРАНЕТО
НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Елица Лазарова …….……..... 303

ГЛОБАЛНАТА ТЪРГОВИЯ С ВИСОКОТЕХНОЛОГИЧНИ
ПРОДУКТИ КАТО ДВИГАТЕЛ НА РАСТЕЖА
Гл. ас. д-р Ивайло Петров …….…..…. 312

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА НА ОБРАЗОВАНИЕТО
ВЪРХУ ЦИФРОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИТЕ
Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова …….……..… 320

СТРАТЕГИЧЕСКА КОРПОРАТИВНА ОТГОВОРНОСТ –
ОСОБЕНОСТИ И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ОРГАНИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Милен Динков …… 328

МЕДИКО-ГЕОГРАФСКАТА КОХЕЗИЯ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Нели Веселинова …… 335

СЪСТОЯНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ИЗНОС В КОНТЕКСТА
НА ПАНДЕМИЯТА ОТ КОВИД-19
Гл. ас. д-р Недялко Несторов ……..…..…… 343

КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ
КАТО КОМПОНЕНТ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ –
ВЗАИМОВРЪЗКИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Станислава Стоянова …….……. 349

ИНТЕГРИРАНИТЕ ТЕРИТОРИАЛНИ ИНВЕСТИЦИИ КАТО ИНСТРУМЕНТ
ЗА ПОСТИГАНЕ НА КОНВЕРГЕНЦИЯ МЕЖДУ РЕГИОНИТЕ
Ас. д-р Мариела Стоянова …….……. 357

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ ПРИ КРИЗА - СЪВРЕМЕННИ
ИЗМЕРЕНИЯ И ВЪЗМОЖНИ БИЗНЕС РЕШЕНИЯ
Ас. д-р Надежда Стефанова ……..…. 363

РОЛЯ И ЗНАЧЕНИЕ НА РЕКЛАМНИЯ ПРОЦЕС В АГРОБИЗНЕСА
Ас. д-р Пламен Петров ……..……. 371

INTERNATIONAL ENTREPRENEURSHIP IN THE NEXT NORMAL:
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES
Sen. lect. Margarita Mihaylova, PhD …….…….. 378

СИСТЕМИ ЗА ЕФЕКТИВНОСТ НА МАРКЕТИНГОВАТА
ДЕЙНОСТ В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Д-р Ралица Янева …….…. 385

ПРЕСТРУКТУРИРАНЕ НА МЪРЧАНДАЙЗИНГОВОТО ПРОДУКТОВО НИВО ПОСРЕДСТВОМ МАТРИЦАТА ARTHUR D. LITTLE – A. D. L.
Х. ас. д-р Светла Атанасова ……..... 393

THE IMPACT OF ELECTRONIC HUMAN RESOURCES MANAGEMENT PRACTICES ON ACHIEVING COMPETITIVE ENTREPRENEURSHIP FOR BUSINESS ORGANIZATIONS
Mohamed Mostafa Ali AlBaz, PhD, Lecturer,
Adham Said Ali Ibrahim, MSC, PhD Student ……..……..… 401

УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТНИ ЕКИПИ В МУЛТИПРОЕКТНА СРЕДА
Докторант Боян Врančев ……..…….. 409

ИНОВАЦИИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА „ЗЕЛЕНИ“ ПОЛИТИКИ В ХОТЕЛИЕРСТВОТО
Докторант Владо Божилов ……...……..……. 416

КОНФЛИКТИТЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА И УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
Докторант Мария Велкова ……..… 425

ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЯТ ТУРИЗЪМ И БЪЛГАРСКАТА ПРОЕКЦИЯ
Проф. д-р Марияна Божинова ……..… 435

ИНДУСТРИАЛНА ПОЛИТИКА В ДЪРЖАВИ С РАЗВИВАЩИ СЕ ПАЗАРИ В КОНТЕКСТА НА ИНДУСТРИЯ 4.0
Проф. д.ик.н. Евгений Савелев, Проф. д.ик.н. Виталина Куриляк …….…….. 443

ОСОБЕНОСТИ НА ФОРМИРАНЕ НА МЕХАНИЗМА НА УПРАВЛЕНИЕ НА СОЦИАЛНО ОТГОВОРНИТЕ КОМПАНИИ ВЪВ ВЕРИГАТА НА ДОСТАВКИТЕ
Проф. д-р Анета Денева, Докторант Рустам Асланзаде ……..... 451

БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ КАТО АТРАКТИВНИ НИЪРШОРИНГ ДЕСТИНАЦИИ
Проф. д-р Любчо Варамезов, Кармен Врančев ……... 457

ДИГИТАЛНАТА ИНФРАСТРУКТУРА – ИНСТРУМЕНТ НА УПРАВЛЕНСКОТО КОНСУЛТИРАНЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА СМАРТ ТУРИЗМА
Доц. д-р Николай Цонев, Докторант Данаил Алеков ……..…….. 464

ВЛИЯНИЕ НА КРИЗИСНИТЕ СЪБИТИЯ ВЪРХУ ТЪРГОВИЯТА НА ДРЕБНО
Доц. д-р Венцислав Перков ……. 472

ЗНАЧИМОСТ НА АГРАРНИЯ СЕКТОР ЗА НАЦИОНАЛНАТА ИКОНОМИКА
Доц. д-р Виолета Блажева …….…….. 480

НОВИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ БИЗНЕС
В ДИГИТАЛНА СРЕДА
Доц. д-р Искра Пантелеева ……..….. 488

ТУРИЗЪМ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Доц. д-р Любка Илиева ……..….. 497

ФОРМИРАНЕ НА СЕНЗОРНИ ИЗЖИВЯВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
ПАКЕТИ КАТО ФАКТОР ЗА ЗАВРЪЩАНЕ НА ТУРИСТИТЕ
В ДЕСТИНАЦИЯТА
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Ралица Георгиева ……..… 505

БИЗНЕС ИДЕНТИФИКАЦИЯ НА ПРОДУКТИТЕ ПО ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА РАЗВИТИЕТО ИМ В ТУРИСТИЧЕСКИТЕ
РАЙОНИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Мариана Янева, Д-р Стилияна Басмаджиева ……. 513

СЪСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
В УСЛОВИЯ НА ТРАНСФОРМИРАЩА СЕ
КЪМ УСТОЙЧИВОСТ ИКОНОМИКА
Доц. д-р Марина Николова ……..…… 523

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА УСТОЙЧИВ КООПЕРАТИВЕН
МОДЕЛ В БЪЛГАРСКОТО СЕЛСКО СТОПАНСТВО
Доц. д-р Маруся Линкова ……..….. 532

ИЗИСКВАНИЯ ОСИГУРЯВАЩИ ЗДРАВОСЛОВНИ
И БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД В ЦЕХОВЕТЕ
ЗА КОНФЕКЦИОНИРАНЕ НА ОБУВНИ ИЗДЕЛИЯ
Доц. д-р Николай Карев ……..……. 539

ТЪРГОВИЯТА НА БЪЛГАРИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ –
АНАЛИЗИ И ТЕНДЕНЦИИ
Доц. д-р Петранка Мидова ……..…… 547

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ОЦЕНКА НА ПАКЕТИ ОТ АКЦИИ
Доц. д-р Светослав Илийчовски ……..... 555

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ТЕКСТИЛНАТА ИНДУСТРИЯ
В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Сергей Найденов, Докторант Калин Петров Киряков …….. 564

ОМНИКАНАЛНАТА ИНТЕНЗИВНОСТ НА АСОРТИМЕНТНО ПРЕДЛАГАНЕ
КАТО ДЕТЕРМИНАНТА НА ПОТРЕБИТЕЛСКАТА УДОВЛЕТВОРЕНОСТ
Доц. д-р Симеонка Петрова …. ……...571

КООПЕРИРАНЕ И СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ ЗА УСТОЙЧИВ
РАСТЕЖ И ТЕХНОЛОГИЧНО РАЗВИТИЕ
Доц. д-р Славена Стоянова ……..…… 579

РЕГИОНАЛНАТА ПОЛИТИКА И ПРОГРАМИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ
ТЕРИТОРИЯТА И ТУРИЗМА В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Тихомир Личев ……. 587

СОЦИАЛНАТА КОХЕЗИЯ – ХАРАКТЕРИСТИКИ
И ТЕОРЕТИЧНА РАМКА
Гл. ас. д-р Ваня Ганева ……..….. 595

КОРПОРАТИВНА СОЦИАЛНА БЕЗОТГОВОРНОСТ
Гл. ас. д-р Емил Николов …… 603

ЗАЕТИТЕ ЛИЦА В ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ –
СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Зоя Иванова …… 611

ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ ЗА ТЪРГОВИЯ НА ДРЕБНО –
ОБЛАЧНА БАЗИРАНА ТОЧКА НА ПРОДАЖБА
Гл. ас. д-р Иван Маринов …… 619

КРЪГОВАТА ИКОНОМИКА - МОДЕЛ ЗА ПОВИШАВАНЕ
УСТОЙЧИВОСТТА НА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева ……... 625

ДИНАМИКА В ЗАЕТОСТТА НА ЛЕГЛОВАТА БАЗА ПО БЪЛГАРСКОТО
ЧЕРНОМОРИЕ ЗА ПЕРИОДА 2019-2021г.
Гл. ас. д-р Любомира Тодорова……632

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СКЛАДОВИТЕ СИСТЕМИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА
ТЪРГОВСКИТЕ ПРОЦЕСИ ПРИ ОМНИКАНАЛНИ ТЪРГОВЦИ
Гл. ас. д-р Марияна Кътева…….. 638

ХОТЕЛИЕРСТВОТО В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА COVID-19
Гл. ас. д-р Павлин Павлов ……..……645

ПЛАНЪТ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ И УСТОЙЧИВОСТ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – СМЯНА НА ПРИОРИТЕТИТЕ
В ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР
Гл. ас. д-р Петя Коралова-Ножарова, Гл. ас. д-р Щерьо Ножаров…….……651

МРЕЖОВИ ВЕРИГИ НА ДОСТАВКА В АГРОБИЗНЕСА
Гл. ас. д-р Радка Ненова ……..…….…….659

ДИНАМИКА И РАЗВИТИЕ НА ПРОИЗВОДИТЕНОСТТА
НА ТРУДА В СЕКТОР УСЛУГИ
Гл. ас. д-р Силвия Господинова …….……...667

СЪЩНОСТНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева ……..……675

ФОТОВОЛТАИЧНИТЕ СИСТЕМИ В КОНТЕКСТА
НА ЗЕЛЕНАТА СДЕЛКА
Гл. ас. д-р Явор Станев ……681

ТЕРИТОРИАЛНА КОНЦЕНТРАЦИЯ НА СЕКТОР НЕДВИЖИМА
СОБСТВЕНОСТ И ФАКТОРИТЕ, КОИТО МУ ВЛИЯЯТ
Гл. ас. д-р Яна Стоенчева ……..….. 686

ФАКТОРИ, ВЛИЯЕЩИ ВЪРХУ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИТЕ
НАМЕРЕНИЯ НА МЛАДИТЕ
Ас. д-р Ивайло Костов ……..695

НАЧИНИ ЗА ВЪЗСТАНОВЯВАНЕ НА ДРЕБНИЯ ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ
БИЗНЕС В СФЕРАТА НА ТУРИЗМА СЛЕД COVID-19
Ст. преп. Елка Узунова ……702

ПРОИЗВОДСТВО НА ВОДОРОД ЧРЕЗ ЯДРЕНИ ЦЕНТРАЛИ –
ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Д-р Борислав Боев ……...……..708

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ТРЪЖНИТЕ ПРОЦЕДУРИ В УПРАВЛЕНИЕТО
НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ЗЕМИ – АКЦЕНТИ И ПРОБЛЕМИ
Доктор Валери Велковски ……..…….716

ПРОГРАМАТА ЗА ПРОФИЛАКТИКАИ РЕХАБИЛИТАЦИЯ
НА НОИ КАТО ЧАСТ ОТ ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА
ЗА ЗДРАВЕН ТУРИЗЪМ
Доктор Кристина Георгиева ……..725

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ
НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ ПО КОХЕЗИОННАТА
ПОЛИТИКА ПРЕЗ XXI-ВЕК
Докторант Айтен Сабри …….. 733

ЗЕЛЕНАТА ИКОНОМИКА И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО
Докторант Александър Личев ……740

ПРИКЛЮЧЕНСКИЯТ ТУРИЗЪМ КАТО НЕРАЗДЕЛНА
ЧАСТ ОТ СВЕТОВНИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Виктория Янакиева ……..748

НЕГАТИВНИ ПРОЯВЛЕНИЯ ОТ ПРИЛОЖЕНИЕТО
НА МЕДИЦИНСКИЯ ТУРИЗЪМ
Докторант Десислава Александрова ……..754

СТРАТЕГИЧЕСКИ ПОДХОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ИЗИСКВАНИЯТА
ЗА СЕРИАЛИЗАЦИЯ НА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ ОТ СТРАНА НА ООП
Докторант Димитър Райчев ……761

МЕЖДУНАРОДНАТА ПРОИЗВОДСТВЕНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ В СЪВРЕМЕННИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕН БИЗНЕС

Проф. д.ик.н. Таня Горчева[1]

Резюме: *Едно от най-бързо развиващите високотехнологични производства, използващо иновативни технологии е енергетиката, тъй като играе ключово значение за всяка икономика. Динамичните аспекти, свързани с промяната в технологичните иновации в производството придобиват все по-важно значение за трансформацията в международното разделение на труда и международна производствена специализация. Тя е резултат не само от преструктуриране на ресурсите и предимствата в производствен план, но също така и плод на международната пазарната конкуренция и редица търговски критерии, обуславящи международния стокообмен и международната търговия в условията на либерализация. Във връзка с това в разработката се проследяват пазарните и непазарните стимули за формиране на нов тип международна производствена специализация в бизнеса с този вид високотехнологични инсталации и системи. Формирането на нов тип международна производствена специализация се постига посредством комбинацията от стимулираща държавна политика и пазарни мерки, която осигурява път към преструктуриране на утвърдени отрасли, което води до промяна в производствената специализация в съответствие със съвременните иновативни технологии.*

Ключови думи: *високотехнологични инсталации и системи; международно разделение на труда; международна производствена специализация; пазарни и непазарни стимули за формиране на международна производствена специализация.*

JEL: B15; F16; F23.

THE INTERNATIONAL PRODUCTION SPECIALIZATION IN THE MODERN TECHNOLOGICAL BUSINESS

Professor Doctor of Science (Economics), Tanya Gorcheva

Abstract: *The dynamic aspects related to the change in technological innovations in production are becoming increasingly important for the transformation of the international division of labor and international production specialization. It is the result not only of the restructuring of resources and advantages in terms of production, but also the result of international market competition and a number of trade criteria that determine international trade in the context of liberalization. In connection with this, the report traces the market and non-market incentives for the formation of a new type of international business production specialization with this type of high-tech installations and systems.*

Keywords: *high-tech installations and systems; international division of labor; international production specialization; market and non-market incentives for the formation of international production specialization.*

JEL: B15; F16; F23.

[1] t.gorcheva@uni-svishtov.bg, Катедра „Международни икономически отношения“, Стопанска Академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

1. Въведение

Съвременното производство и свързаната с него международна търговия се развиват под силното влияние на техническите и технологични иновации. Този процес съдейства, както за появата на все по-нови технически средства, производствени технологии и организационни бизнес форми, така и за появата на нови професии, нови производства в познатите отрасли и на все по-нови отрасли в съвременните национални стопанства. Наред с това се наблюдава и промяна в обществените потребности и в начина на живот, продиктувани от множество обективни фактори на общественото развитие. През последните десетилетия върху съвременния начин на живот силно въздействие оказват екологични и климатични фактори, които формират нов светоглед, но и преструктурират, както потреблението, така и свързаното с него производство.

Едно от най-бързо развиващите високотехнологични производства, използващо иновативни технологии в ключово важния отрасъл за всяка икономика, какъвто е енергетиката, дава основание да се проследи процеса на преструктуриране на ресурсите, водещ до трансформации в международното разделение на труда и международната специализация, а чрез това и до промяна в търговските позиции в международен план. Това е производството на технологии и оборудване за добив на електроенергия, използващо възобновяеми източници, разпознаваемо в специализираните публикации с названието **високотехнологични инсталации и системи**.

Въз основа на направената теоретична постановка определяме процесът на трансформация на международната производствена специализация в съвременния бизнес за ***обект на изследването***, а самото производството на високотехнологични инсталации и системи за производство на електроенергия като ***предмет на изследването.*** Известно е, че производството на този вид инсталации и системи се развива с бурни темпове и получава широко разпространение в света на фона на другите подобни високотехнологични производства, смятаме че представлява не само актуална, но и значима тема. ***Целта*** на разработката е разкриване на взаимовръзката между промяната в международната специализация в посочената иновативна сфера на производството и нейното стимулиране с пазарни и непазарни средства. ***Основната идея*** в рамките на настоящата разработка, се състои в това: взаимодействието между технологичния напредък и задълбочаването на международното разделение на труда води до промяна в международната специализация и създава сравнителни предимства за тези икономики, залагащи на не само на иновациите за производството на високотехнологични системи, но и на редица пазарни и непазарни средства, чрез което те заемат конкурентни позиции в международната търговия и извличат допълнителни изгоди за националната икономика.

2.Теоретични основи на международното разделение на труд и на международната специализация в съвременния бизнес

Съвременните икономики, които разполагат с развит научно-технически потенциал под влияние на редица социални, екологични и климатични фактори, най-бързо напредват не само в развитието, но и в усвояването на съвременните технически и технологични постижения. Ето защо точно в тези икономики се отбелязват и най-значимите промени в отрасловото преструктуриране, което води до задълбочаване разделението на труда и до създаване на модерна производствена специализация, което да им осигури конкурентно предимство в международната търговия. Интерпретация на посочените зависимости може да се открие в теоретични разработки, които въвеждат понятието „ново международно разделение на труда“ (new international division of labor -NIDL)[2] (Cantin, E., 2010). В този контекст динамичните аспекти, свързани с промяната в технологичните иновации в производството придобиват все по-важно значение за **международна производствена специализация**.

Техническият и технологичният напредък включват в процеса на производство все по-ограничено количество материални ресурси, а все повече информация, знания, ноу-хау и интелектуални ресурси, от което значението на разстоянията и на географското разположение на производствените мощности намалява (Hines, C., 2000). Локализирането на производството, макар и разпръснато по света, се осъществява по модела на агломерати или клъстери, които са източник на икономическата активност и по-висока ефективност. Във връзка с това се наблюдава трансформация във формите на производственото и търговското кооперииране, при което все по-често фирми и корпорации се обединяват и допълват потенциалите си за високоефективно сътрудничество и придобиване на конкурентни предимства в международната търговия. Така се създават **глобалните вериги за създаване на стойност** (Global value chains - GVC). По данни на СТО през последното десетилетие нараства ролята на GVC. Теоретичната основа за изследване на тези организационни структури откриваме в постановки (Hummels D.; D. Rapoport, Yi; Kei-Mu, 2001) за вертикалната специализация. Въвеждането на това понятие позволява да се открои приносът на всеки производител за създаването на добавена стойност, който се явява част от технологична верига, завършваща с краен продукт. Глобалните вериги за създаване на стойност

[2] Терминът „ново международно разделение на труда“ (NIDL) се въвежда от германски изследователи (Фоккер Фрьобел и Юрген Хайнрихс, 1981) през 80-те години на XX век, с което те обясняват преструктурирането на съвременната индустрия и промяната в локализацията на редица производства от развитите към развиващите се икономики под влияние на промените в пазара на труда и световния пазар на продукти на интелектуалната собственост, което създава глобалната конструкция на „център и периферия“.

са предпоставка за постепенното изместване на познатия модел за пространствено формиране на глобалното производство, познат като „център и периферия“ в периода на XX век. Мотивацията за участие в подобен тип вериги е свързана с възможността да се повиши икономическата изгода за всеки участник, като се използват местните ресурси по най-ефективен начин и редица мерки за преструктуриране и стимулиране на специализацията. Глобалните вериги дават основание на изследователите да формират четири типа производствени дейности, с различна степен на генериране на добавена стойност (Hutchinson F., 2004), а именно: ресурснобазирани дейности; нискотехнологични дейности; среднотехнологични дейности; високотехнологични дейности. По данни на ЮНКТАД (UNCTAD, 2019) производството на нискотехнологични продукти в света нараства средно годишно със 7%; на среднотехнологични продукти - с 9.7%, а на високотехнологични продукти – с 13.1%. През 2014 г. делът на добавена стойност на експортните стоки за развитите икономики възлиза на 89.5%, а на развиващите се – на 75.3%. Посочените факти ни навеждат на мисълта, че под влияние на наблюдаваните тенденции по отношение на технологичния напредък и нарастващото влияние на корпоративния капитал се постига още по-нов тип международно разделение на труда в глобален план. Той на свой ред допринася за промяна в организационното преструктуриране на съвременното производство и търговия, при което корпоративният интерес има водещо значение.

Все пак не бива да се забравя, че международната специализация е резултат не само от преструктуриране на ресурсите и предимствата във вътрешноотраслов и производствен план, но също така и плод на международната пазарната конкуренция и редица търговски критерии, обуславящи международния стокообмен и международната търговия в условията на либерализация (Hiemenz, U., 1995), определяна по правилата на Световната търговска организация (СТО). Необходимостта от изследването на динамичните аспекти в международна производствена специализация произтича от факта, че доходите от прилагането на капиталов ресурс нарастват по-бързо от доходите, свързани със заплатите на наеманата работна ръка. Наред с това в иновативните производства цената на труда нараства по-бързо от аналогичната цена в традиционните производства поради по-високата степен на образованост, квалификация и компетентност (Starosta, G., 2011). В резултат на двете очертаващи се тенденции се формират сравнителни предимства от факторната надареност с капиталови вложения и от факторната надареност с квалифицирана работна ръка, при което се наблюдава висока комплексна производителност (Fröbel, F.; Heinrichs, J; Kreye, O., 1981). Очертаната динамика води до постоянни структурни промени, на чиято основа икономиките развиват пазарни предимства, които при съвременните параметри на международния бизнес се превръщат в добри примери за международна производствена специализация.

3. Стимули за формиране на нов тип международна производствена специализация в бизнеса с високотехнологични инсталации и системи в енергетиката

През XXI век стимулирането на производството и търговията със съвременни високотехнологични инсталации и системи все по-често се обвързва с негативните последствия от промените в климата и мерките за опазване и възстановяване на околната среда, което от своя страна пряко определя стандарта на живот. Поетите ангажименти на страните, участващи в Рамкова конвенция за изменение на климата на ООН, насочват правителствата да създават предпоставки в националната бизнес среда и да провеждат политика за стимулиране на стопански дейности, които да доведат до намаляване емисиите на парникови газове. Стимулирането на предприемачите и на инвеститорите в енергийния бизнес с високотехнологични инсталации и системи се осъществява с помощта на държавна политика, но и с редица пазарни средства, в които се включват широк спектър от мерки.

3.1. Непазарни стимули за формиране на нов тип международна производствена специализация в областта на енергетиката

Държавната политика за насърчаване производството на високотехнологични инсталации и системи в енергетиката се превръща в белег за преструктуриране на националната икономика, както и за иновативност в областта на един от структуроопределящите индустриални отрасли, каквато е енергетиката. Използваме терминологията на REN 21 (IEA, 2015) за описване на стимулиращите мерки, които се наблюдават от ООН в усилията на отделните икономики за създаване на екологосъобразни енергийни отрасли, които се разделят на две групи: елементи на регулаторната политика, свързани с производството и изкупуването на енергия; фискални стимули и мерки от областта на публичните финанси.

В рамките на регулаторната политика за преструктуриране на енергийното производство, основано на възобновяеми източници, най-често използваните мерки и инструменти се разграничат по следния начин (Meyer, T., 2013):

- Субсидии за производство и доставка на електроенергия от възобновяеми източници;
- Тарифи за пренос (FiT);
- Сертификати за добив на енергия от възобновяеми източници („SRECs“), задължения за изкупуване на енергията;
- Нетно измерване/отчитане (NEM) ;
- Свободна търговия и енергийни борси.

Втората група стимулиращи мерки според докладите на REN21, които се прилагат от отделните икономики за създаване на екологосъобразни енергийни отрасли, са фискалните стимули. За да може детайлно да се проследят, експертите ги разделят в следните разновидности: данъчен кредит,

вкл. за производство и за инвестиране (Investment or production tax credits); данъчна редукция за производство, щадящо околната среда вкл. от данък добавена стойност (Reductions in sales, energy, CO2, VAT or other taxes); плащания за енергийно стимулиране (Energy production payment); заеми като безвъзмездни средства или с отстъпки (Public investment, loans, grants, capital subsidies or rebates).

Стимулирането на посочените по-горе инвестиционни и производствени мерки за преструктуриране на енергийното производство засягат всички икономики, които са поели обязаности (NDCs) по силата на Парижкото споразумение, и то в зависимост от финансовото им състояние и от спецификите на националното производство на екологосъобразни технологии. Очевидно в случая едно международно споразумение играе ролята на външен фактор за формиране на нов тип международна производствена специализация в един от ключовите отрасли за всяка икономика – енергетиката. Изложеното ни дава основание да заключим, че по силата на Парижкото споразумение поемането на национални обязаности от страните, участнички в РКООНИК, стимулира търговията с технологии и оборудване, свързани със реализирането на „глобална зелена икономика“, но също така предизвиква канализиране на търговски потоци, стимулиращи конкурентоспособността на страните, участващи в международния стокообмен именно с високотехнологични инсталации и системи в енергетиката.

3.2. Пазарни стимули за формиране на нов тип международна производствена специализация в областта на енергетиката

Конкуренцията е най-силният пазарен стимул за развитието на производствената специализация. За спечелването на конкурентни предимства значение има пазарната структура, така и характера на самото производство - до колко то е традиционно или е иновативно. От значение е и фактът, дали държавата създава благоприятна среда за стимулиране на съответния вид производство, особено когато то е иновативно. Мотивацията към придобиването на конкурентоспособност се крие в самия механизъм и във формите на стимулиране на износа, но и в изграждането на достатъчно ефективна верига за създаване на стойност. Експертите посочват, че международният пазарен успех на азиатските производители на високотехнологични инсталации и системи в енергетиката се дължи на множество фактори между които относително ниските разходи за труд; огромния обем инвестиции за изграждане на мащабни производствени линии със силно държавно участие; както и висок корпоративен технологичен потенциал (Hutchins, M., 2018). Промяната в международната производствена специализация, особено в сектора с висока динамика, какъвто е енергетиката, е свързана не само с вътрешноотраслово преструктуриране, постигнато със средствата и мерките на регулаторната политика на държавата, но и с прилагането да богат арсенал от комбинирани пазарни средства и инструменти, свързани със стимулиране

на експорта. Съвременната търговска практика показва, че в този арсенал влизат **три групи инструменти (**Arcuri, A., 2013**):** екологични такси/данъци за регулиране на въглеродните емисии; експортни субсидии за екологосъобразни производства; въглеродни стандарти и етикетиране.

Като пазарни инструменти екологичните налози и субсидиите въздействат върху международния стокообмен на основата на различията при ценообразуването на аналогични стоки в отделните икономики. **Екологичните такси/данъци** (carbon tax) се превръщат в инструмент за регулиране на износа, когато се практикува промяна на пазарната ориентация и стоките от местни производители се пренасочват към страни, които не са въвели екологични данъци/такси по вноса. Различията в законодателствата на отделните страни по отношение на екологичните данъци не позволяват прилагането на единни правила в международната търговия за сега, но пък всички си дават сметка, че този вид налози въздействат върху ценовата конкурентоспособност. **Експортните субсидиите** са „класическо“ средство за защита на местното производство, което обаче в този случай се прилага с цел подпомагане на „зелените стоки“ или „зелените производства“. Те могат да се приложат с цел стимулиране на екологосъобразните производства, респ. стоки и услуги, които все още нямат пазарна конкурентоспособност, но неизбежно влизат в пазарно противопоставяне с аналогичните конвенционални стоки и услуги (Granoff, I., 2016). От екологична гледна точка субсидиите могат да бъдат ефикасно средство за подпомагане на фирмите в тези нови и динамични производства, каквито са нисковъглеродните, за да могат те да достигнат пазарна конкурентоспособност. Но същевременно те могат да представляват проблем за тези страни, които се стремят да спечелят дял на световния пазар за подобен вид продукция. Този инструмент може да бъде използван като средство за нелоялна конкуренция за удължаване живота на фирми, които не предприемат действия за подобряване на ефективността и рентабилността при производството на нисковъглеродни продукти, и по този начин да възпрепятства навлизането на инвеститори, които имат пазарни предимства (The WTO’s Subsidies, 2017). Третата група инструменти са **въглеродните стандарти и етикетиране на стоките**, произведени с екологосъобразни, вкл. нисковъглеродни технологии и ресурси. Съдържащият се въглерод в някои продукти се излъчва на части в течение на жизненият им цикъл – от производството до тяхното унищожаване или износване. Количеството на излъченият въглерод през посочения период е наречен от експертите въглероден отпечатък на продукта – Product Carbon Footprint (PCF) (Potts, J., 2014). Този специфичен „отпечатък“ се отразява в етикетите на произведените стоки, а чрез тях може да се установи дали и до колко съответната стока отговаря на стандартите за нисковъглеродни продукти. Практиката за поставяне и проследяване на въглеродния отпечатък, позната преди всичко в развитите икономики, е сравнително нов инструмент, но все по-значим в международната търговия. Въвеждането на производствени

стандарти, които да отразяват въглеродния отпечатък на продукта, обаче не е еднозначно, тъй като все още няма единна методология за калкулиране и отчитане на въглеродното съдържание, което предполага, че при оценката на еднородни стоки е възможно да се получат драстични различия. Това определя възможността за възникване на проблем в търговската практика при сравняване и отчитане конкурентоспособността, основана на еклоголосъобразността на стоките, а чрез това и включване на подвеждаща информация в етикетирането им (Cosbey, A.; 2015).

Изложеното до тук ни дава основание да обобщим, че комбинацията от стимулираща държавна политика и пазарни мерки, които да подобрят общата конкурентноспособност, е печеливша и осигурява път към преструктуриране на утвърдени отрасли, което води до промяна в производствената специализация в съответствие със съвременните иновативни технологии. Налага се изводът, че характерна черта на тази политика е нейната комплексност, защото производствените без пазарните стимули не биха могли да гарантират високо ниво на крайните резултати по отношение формирането на нов тип международна производствена специализация. В контекста на специализацията във високотехнологични инсталации и системи в енергетиката ясно се очертава връзката между пазарните и непазарните стимули, които се съчетават в комплексна държавна политика.

Използвани литературни източници:

(21 May 2015). *Annual Report 2014. International Energy Agency – Photovoltaic Power Systems Programme (IEA-PVPS).*

Arcuri, A. (2013). The TBT Agreement and Private Standards. In *Research Handbook on the WTO and International Trade* (pp. 485–524). Edward Algar.

Cantin, E. (n.d.). New International Division of Labor Encyclopedia of Geography. Retrieved from http://dx.doi.org/10.4135/9781412939591.n814

Cosbey, A. (2015). Policy Case Study: Food Labeling. *Climate for Sustainable Growth Series*.

F., H. (2004). Globalisation and the 'Newer' International Division of Labour. . *Labour and Management in Development Journal , 4*(69). Retrieved from http://ncdsnet.anu.edu.au

Fröbel, F. H. (1981). The New International Division of Labor. *Social Science Information, 17*(1).

Granoff, I. (2016). Trade Implications of Climate Policy after the Paris Outcome. United Kingdom. Retrieved from http://www.thecommonwealth-ilibrary.org/commonwealth/trade/trade-implications-of-climate-policy-after-the-paris-outcome_5jlw

Hiemenz, U. (1995). The Concept of the International Division of Labour and Principles of Cooperation. *Springer Nature Switzerland, 4*.

Hines, C. (2000). Localization: A Global Manifesto. From Globalization to Localization-A Potential Rallying Call. 33.

Hummels D., D. R.-M. (2001). Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade. Retrieved from http://app.ny.frb.org/research/epr/98v04n2/9806humm.pdf

Meyer, T. (2013). Energy Subsidies and the World Trade Organization. *17*(22). Retrieved from https://www.asil.org/insights/volume/17/issue/22/energy-subsidies-and-world-trade-organization

Potts, J. (n.d.). The State of Sustainability Initiatives Review 2014: Standards and the Green Economy. *International Institute for Sustainable Development. International Institute for Environment and Development.*

Starosta, G. (2011). Machinery, Productive Subjectivity and the Limits to Capitalism in Capital and the Grundrisse. *Science and Society, 75*, 42–58.

The WTO's Subsidies and Countervailing Measures Agreement, 2017. The Agreement on Trade-Related Investment Measures. In:https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A25#. (2017). *The Agreement on Trade-Related Investment Measures.* Retrieved from https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_agreements_index_e.htm?id=A25#

Trade and Development Report 2019: Power, Platforms and the Free Trade. (n.d.). *UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT*, (pp. 47-51). Retrieved from https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2018_en.pdf